

TÜRKİYE’DE ÇEVİRİBİLİME DOĞRU İLK ADIMLAR*

Osman SENEMOĞLU**

TÜRKİYE’DE ÇEVİRİBİLİME DOĞRU İLK ADIMLAR

Bu makale, 1977 yılında düzenlenen ve İstanbul Üniversitesi Yabancı Diller Yüksek Okulu’nun *Dilbilim II* dergisinde yayımlanan “Çeviri Sorunları” başlıklı toplantıların tarihsel ve bilimsel önemini vurgulamaktadır. Bu toplantılar, çeviribilimin uluslararası alanda da ortaya çıkmaya başladığı bir dönemde, Türkiye’de bu bilim dalının kurumsal ve kuramsal temellerini atan ilk kilometre taşlarından birini oluşturmaktadır. Söz konusu toplantıların içeriği, 1973 yılında İstanbul Üniversitesi bünyesinde kurulan Yabancı Diller Yüksek Okulu’nun özgün kurumsal bağlamını da aydınlatmaktadır. Aynı zamanda uygulamalı dilbilim ve öğretim bilim merkezi olan bu yüksek okulun temel amacı, yabancı dil öğretmeni yetiştirmektir. Berke Vardar’ın yönetimi altında okul, kuram ile uygulama arasındaki sıkı ilişkiyi dayanan bir yaklaşımı benimsemiş; bu ilke, çeviri üzerine yürütülen düşünsel çalışmalara da yön vermiştir. Çeviri sorunları üzerine yapılan bu toplantılarda, ilerleyen yıllarda Türk üniversitelerinde çeviribilim öğretimini ve araştırmalarını yarılandıracak temel kavramlar ele alınmıştır: kaynak dil ile erek dil ayrımı, entropi (bilgi yitimi) sorunu, çeviride kültürel farklılıkların rolü ve bilimsel metinlerle edebi metinler arasındaki ayrım. Berke Vardar, Yılmaz Özakpınar, Akşit Göktürk ve Tahsin Yücel’in katkıları; dilbilim, felsefe, psikoloji ve iletişim kuramını bir araya getiren tamamlayıcı bakış açıları sunmaktadır. Çeviri sorunları kapsamında, bu etkinliğin yabancı dil öğretimindeki yerine de özel bir önem verilmektedir. Dönemin, başlangıç düzeyindeki sınıflarda anadili kullanımını dışlayan görsel-işitsel yöntemlerinin aksine, katılımcılar, temel dilsel yapıların edinilmesinden sonra, çeviriye öğrenme sürecinde işlevsel ve aşamalı biçimde yer verilmesi gerektiğini savunmaktadır.

Sonuç olarak söz konusu makale, Türkiye’deki üniversitelerin mütercim-tercümanlık bölümlerinde çeviribilim öğretimine yönelik kavramsal ve pedagojik bir çerçevenin temelini oluşturan bu iki toplantının öncü rolünü ortaya koymakta ve genç araştırmacıları, çeviribilimin tarihsel gelişimini aydınlatmak amacıyla bu kurucu çalışmaları yeniden keşfetmeye davet etmektedir.

Anahtar Sözcükler : *Berke Vardar, Yılmaz Özakpınar, Akşit Göktürk, Tahsin Yücel, çeviribilim, kaynak dil, erek dil.*

LES PREMIERS PAS DE LA TRADUCTOLOGIE EN TURQUIE

Cet article souligne l’importance historique et scientifique des réunions intitulées « Çeviri Sorunları » (Problèmes de la traduction), organisées en 1977 et publiées dans la revue *Dilbilim II* de l’École supérieure des langues étrangères de l’Université d’Istanbul. Ces rencontres constituent l’un des premiers jalons institutionnels et théoriques de la traductologie en Turquie, à une période où cette discipline émergeait également sur la scène internationale. Le contenu de ces réunions éclaire également les singularités du contexte institutionnel de l’École supérieure des langues étrangères, fondée en 1973 au sein de l’Université d’Istanbul. Cette école supérieure qui était également un centre de linguistique appliquée et de didactique, avait comme objectif principal la formation d’enseignants des langues étrangères. Sous la direction Berke Vardar, l’école a adopté une approche fondée sur l’articulation étroite entre théorie et pratique, principe qui a également guidé sa réflexion sur la traduction. Les réunions sur les problèmes de la traduction abordent des notions fondamentales qui structureront par la suite l’enseignement et la recherche en traductologie dans les universités turques : distinction entre **langue source** et **langue cible**, le problème d’entropie, rôle des différences culturelles dans la traduction, ainsi que la différence entre textes scientifiques et littéraires. Les interventions de Berke Vardar, Yılmaz Özakpınar, Akşit Göktürk et Tahsin Yücel offrent des perspectives complémentaires, mêlant linguistique, philosophie, psychologie et théorie de la communication. Une attention particulière est accordée à la place de la traduction dans l’enseignement des langues étrangères. Contrairement aux méthodes audiovisuelles dominantes de l’époque, qui

* Geliş tarihi: 15.01.2026 - Kabul tarihi: 10.02.2026 – Araştırma Makalesi

** Prof. Dr., Galatasaray Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Karşılaştırmalı Dilbilim ve Uygulamalı Yabancı Diller Bölümü emekli öğretim üyesi, osmansenem@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6986-0568

tendaient à exclure l'usage de la langue maternelle en classe de débutants, les participants défendent une approche fonctionnelle et progressive de la traduction, intégrée au processus d'apprentissage après l'acquisition des structures linguistiques de base. En conclusion, ce texte souligne le rôle pionnier de ces réunions dont le contenu va servir de base à la constitution d'un cadre conceptuel et pédagogique pour l'enseignement de la traductologie dans les départements de traduction et d'interprétariat des universités turques et invite les jeunes chercheurs à redécouvrir ces travaux fondateurs afin d'éclairer l'histoire et l'évolution de la discipline.

Mots-Clés : *Berke Vardar, Yılmaz Özakpınar, Akşit Göktürk, Tahsin Yücel, traductologie, langue source, langue cible.*

THE FIRST STEPS OF TRANSLATION STUDIES IN TURKEY

This article highlights the historical and scholarly importance of the meetings entitled "Çeviri Sorunları" ("Problems of Translation"), held in 1977 and published in *Dilbilim* II, the journal of the School of Foreign Languages at Istanbul University. These meetings represent one of the earliest institutional and theoretical milestones of translation studies in Turkey, at a time when the discipline was also emerging on the international stage.

The content of these meetings also sheds light on the distinctive institutional context of the School of Foreign Languages, which was founded in 1973 within Istanbul University. This school, which also functioned as a center for applied linguistics and didactics, had as its primary mission the training of foreign language teachers. Under the leadership of Berke Vardar, the school adopted an approach based on a close articulation between theory and practice, a principle that also guided its reflections on translation. The meetings on translation problems addressed fundamental concepts that would later structure the teaching and research of translation studies in Turkish universities: the distinction between source language and target language, the problem of entropy (information loss), the role of cultural differences in translation, as well as the distinction between scientific and literary texts. The contributions of Berke Vardar, Yılmaz Özakpınar, Akşit Göktürk, and Tahsin Yücel offer complementary perspectives, combining linguistics, philosophy, psychology, and communication theory. Particular attention is paid to the place of translation in foreign language teaching. In contrast to the dominant audiovisual methods of the time, which tended to exclude the use of the mother tongue in beginner-level classes, the participants advocate a functional and progressive use of translation, integrated into the learning process after the acquisition of basic linguistic structures. In conclusion, the text emphasizes the pioneering role of these meetings, whose content served as the foundation for the development of a conceptual and pedagogical framework for the teaching of translation studies in translation and interpreting departments at Turkish universities. It also invites young scholars to rediscover these foundational works in order to shed light on the history and evolution of the discipline.

Keywords: *Berke Vardar, Yılmaz Özakpınar, Akşit Göktürk, Tahsin Yücel, translation studies, source language, target language.*

Bu yazının çıkış noktasını, İstanbul Üniversitesi Yabancı Diller Yüksek Okulu Fransızca Bölümü Dergisi *Dilbilim*'in ikinci sayısında 1977 yılında yayımlanan "Çeviri Sorunları" başlıklı iki toplantının kayıtları oluşturmaktadır¹.

Söz konusu toplantı metninin içeriğine göz atıp Türkiye'deki çeviribilim çalışmalarına bir anlamda öncülük eden etkilerini değerlendirmeden önce İstanbul Üniversitesi Yabancı Diller Yüksek Okulu'nun tarihçesine kısaca değinmek, ele alınan çeviri sorunlarına yaklaşımın gerekçelerini daha iyi anlamaya da yardımcı olacaktır:

Cumhuriyet'in 50. yıl etkinlikleri çerçevesinde, İstanbul Üniversitesinde 1973 yılında öğretime başlayan bu kurum "*bir uygulamalı dilbilim ve öğretimbilim merkezi*"ydi.²

Ancak, 1981 yılında kurulan YÖK'ün yaptığı düzenlemeler çerçevesinde "yüksek okul"ların kapatılmasıyla bu yüksek okul da İ. Ü. Edebiyat Fakültesi içinde Almanca, Fransızca, İngilizce Öğretmenliği

Anabilim Dallarına, ardından da 1999-2000 akademik yılında Hasan Âli Yücel Eğitim Fakültesine dönüştürülmüştür

1973'te kurulan Yüksek Okulun ilk yıllarında, Prof. Dr. Şara Sayın Almanca, Prof. Dr. Berke Vardar Fransızca, Prof. Dr. Özcan Başkan İngilizce bölüm başkanlıklarını üstlenmişlerdir. Yüksek Okul o yıllardaki üniversiteye giriş sınavlarında "sosyal puanla" aldığı öğrencilerine hem bu üç yabancı dilden birini başlangıç düzeyinden yola çıkarak öğretmeyi, hem de onları seçtikleri dillerde orta öğretim yabancı dil öğretmeni olarak yetiştirmeyi amaçlıyordu.

1981 yılında Yüksek Öğretim Kurumu'nun yol açtığı köklü yapısal değişikliğe kadar sekiz yılda verdiği mezunların eğitimci olarak yaptıkları katkılar okulun kuruluş hedeflerine başarıyla ulaştığının kanıtı olarak gösterilebilir.

Ancak, İngilizce'nin orta öğretimde tek yabancı dil olarak kabul edilip öteki iki yabancı dil (Almanca ve Fransızca) eğitimine son verilmesi yüksek okulun öğrenci profilini ve hedeflerini de değiştirme zorunluluğunu doğurmuştur.

İ. Ü. Yabancı Diller Yüksek Okulu, eğitim-öğretim çalışmalarının yanı sıra, o dönemlerde dil bilimlerine ilişkin birçok dalda öncü konumda olmayı hedeflerken uluslararası bilim çevrelerinde de yeni yeni gelişmeye başlayan çeviri sorunlarını ele almış ve Türkiye'de çeviribilimin temellerinin atılmasında öncülük ederek önemli bir işlev üstlenmiştir.

1970'li yıllardaki dil ve dilbilim çalışmalarını kısaca anımsayacak olursak "Türk Dil Kurumu"nun ülkenin önde gelen dil uzmanlarının katkılarıyla en verimli çalışmalarını yaptığı, yabancı kökenli sözcüklere olduğu kadar, çeşitli uzmanlık alanlarındaki terimlere de karşılıklar önerip art arda uzmanlık terimleri sözlükleri yayınladığı verimli ve üretken bir dönem yaşandığı görülür. Bunlara bağlı olarak "dilde arılaşma" yanlılarıyla karşıtları arasında yoğun tartışmalar yapıldığını görürüz.

Yine o dönemde, Fransız dilbiliminin Türkiye'deki öncülerinden Berke Vardar, çağdaş dilbilimin temel kaynakları arasında yer alan Ferdinand de Saussure'ün *Genel Dilbilim Dersleri*'ni ³ (*Cours de linguistique générale*) Fransızcadan çevirmiş, dilbilim terimleri sözlüğünü hazırlamak için yoğun çalışmalarını sürdürmüş, bunların yanı sıra *Dilbilim* Dergisini de Avrupa'daki dilbilim çevrelerince izlenen önemli bir başvuru kaynağı durumuna getirmiştir.

"Çeviri Sorunları" üstüne düzenlenen birinci toplantının açılış konuşmasında, Yüksek Okul'un kurucuları ve yöneticileri arasında yer alan Berke Vardar, eğitim-öğretim çalışmalarına kuramsal ve uygulamalı olarak nasıl yaklaştıklarını açıkladıktan sonra yaptığı saptamalarda bilimsel bakış açılarını şöyle özetlemektedir:

- Uygulamalı dilbilim ve öğretimbilim (**didactique**) "*çağımızda dilbilimle öğretim eğitiminin (pédagogie) gelişmesi sonucu geniş kapsamlı çalışmalara konu olmuştur.* (...) diyen Berke Vardar, bu doğrultuda ilerlerken her iki düzlemde de ulaşabildikleri sonuçları birtakım uyarlamalarla içinde buldukları somut gerçeklik düzlemine aktarmaya çalıştıklarını vurgular ve "Hiç bir zaman *bulduğumuz noktayı değişmez*

saymadık (...) Olabildiğince çok sayıda veri toplamaya, hem kuram, hem uygulama düzleminde değişik türden katkılardan yararlanmaya özen gösterdik."4 diyerek kurumun işleyişine ışık tutan ana eksenini açıklar.

Başka bir deyişle Berke Vardar'ın benimsediği bilimsel ilkelerin temelinde kuramın uygulamaya yansımaları, uygulamanın da kuramı doğrulaması yatmaktadır.

Ayrıntılarını gözden geçireceğimiz "çeviri sorunları" toplantılarında kuramsal sorunların yanı sıra çevirinin yabancı dil öğretimindeki işlevine de değinilmesinin temelinde Yabancı Diller Yüksek Okulu'nun *uygulamalı dilbilim ve öğretim bilim merkezi* olma özelliği yatmaktadır.

Berke Vardar'ın toplantıyı açış konuşmasında da belirttiği gibi, "kuramın uygulamayı, uygulamanın da kuramı doğrulama" amacının güdüldüğü bu yaklaşımda, *çok yönlü sorunlar* içeren çeviri konusu da, hem uygulamayı, hem de kuramı ilgilendirdiğinden inceleme alanı olarak seçilmiştir.

Bu bağlamda Berke Vardar, yeni bilim dalının amaçlarını saptamak için inceleme konusu olan çeviriye ilişkin olarak şu saptamaları yapar:
- Diller arası bir etkinlik en geniş anlamıyla bilgi aktarımını sağlayan bir olgudur. Sözlü ya da yazılı boyutları olduğu da göz önünde bulundurulursa, yeni yeni gelişmekte olan *çeviribilimin* niçin karmaşık olgular bütünü olan çeviriyi amaçladığı kolayca anlaşılır.

Unutmayalım ki, toplantının yapıldığı yıl 1977. Başka bir deyişle bu toplantı hiç kuşkusuz Türkiye'de bu alanda düşünceler üretmek üzere düzenlenmiş bilimsel nitelikli ilk toplantılardan biri, belki de birincisidir.⁵

Kısa bir tarihsel anımsatma yapacak olursak: Dünyada inceleme alanı olarak "çeviri"yi seçen bilimsel etkinlikler XX. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak çeşitli çalışmalara konu olsalar da "*traductologie*" ya da "*translation studies*" olarak adlandırılmaları 1970'li yıllara uzanır. Bilindiği gibi bu yeni bilim dalının inceleme konusunu ve alanını James Holmes 1972'de yayınlanan "The name and nature of Translation Studies"⁶ yazısında belirlemiştir. Öte yandan, Montréal Üniversitesinden Brian Harris Fransızca'daki "*traductologie*" teriminin, Belçika'daki *Institut supérieur des traducteurs et interprètes*'in öğretim üyelerinden Roger Goffin tarafından yaratıldığı saptamasını yapar.⁷

Sözünü etmekte olduğumuz "Çeviri Sorunları" konulu toplantının yapıldığı 1977 yılında, Jean-René Ladamir'in "Traduction et connotation" başlıklı uzun makalesi henüz *Dilbilim Dergisinde* yayınlanmamıştı⁸. Bu makale yazarın sonradan geliştirip *Traduire : théorèmes pour la traduction*⁹ başlığıyla kitaplaştırdığı yapıtının çekirdeğini oluşturmuş ve kısa sürede dünyada büyük bir gelişme gösteren çeviribilim alanında önemli başvuru kaynaklarından birine dönüşmüştür.

"*Traductologie*" teriminin ortaya çıkışına ilişkin bu bilinen anımsatmalardan da anlaşıldığı gibi, söz konusu bilim dalının dünyada ilk kez tanımlandığı ve gelişmeye başladığı yıllarla Türkiye'de Berke Vardar, Akşit Göktürk, Tahsin Yücel gibi bilim insanlarının bu alanla ilgilenmeleri hemen hemen aynı yıllara rastlar: ve bu alana özgü Türkçe terimlerin

önerilip kullanılmaya başlamasında da yine bu bilim adamları öncülük etmişlerdir.

Amacımız çeviribilimin tarihçesini yapmak olmadığından konumuzla ilgili bu anımsatmalardan sonra yine üzerinde durmak istediğimiz asıl konuya, “Çeviri Sorunları” başlığıyla *Dilbilim II*’de yayımlanan toplantıların tutanağına dönelim:

Berke Vardar çeviri sorunlarına yaklaşımında bu “geniş alana birtakım bölümlemeler”¹⁰ getirmenin gerekliliğini vurgular. Bu bağlamda yaptığı saptamalar arasında “kaynak dil” (*langue source*) ve “erek dil” (*langue cible*) terimlerini de, Türkçede belki de ilk kez kullandıktan¹¹ sonra, “çeviribilim, dilbilimin ulaştığı son noktaya göre çeviri eylemini inceleyen, yorumlayan bir inceleme alanı olarak görülebilir.” diyerek bu “genç” bilim dalının kısa bir tanımını verip yabancı dil öğretimi açısından da çeviri sorununu irdelemenin söz konusu dalın görevleri arasında bulunduğunu vurgular.

Bu toplantı sırasında, yabancı dil öğretiminde çeviriden yararlanma konusunun yabancı dil öğretimi uzmanları arasında da değişik açılardan tartışmalı bir konu olduğu birkaç kez belirtilir. Ancak, yukarıda da altı çizildiği gibi, çevirinin işlevini incelemek de çeviribilimin ilgi alanına girer.

Berke Vardar, toplantıyı açış konuşmasında çeviribilimin amaçlarından birinin de çeviride bilgi yitimini (*entropie*) azaltmanın yollarını aramak olduğunu belirtir.

Bilgi yitimi:

1. *Dilsel nedenlerden kaynaklanır* çünkü "her dilin kendine özgü yapı ve düzenekleri vardır."
2. Her dilin kendine özgü kültür ve uygarlık evreni olduğundan *ekinsel ve toplumsal nedenler* bilgi yitimine yol açar.
3. Bir ileti gündelik dilde, şiirsel/yazınsal, bilimsel, vb düzeylerde olabildiğinden *türsel nedenler* de bilgi yitimine yol açmaktadır.¹²

Özetle, konuşmasının başında değindiği “birtakım bölümlemeler”in ana çizgilerini sunduktan sonra sözü, felsefeci ve psikolog kimliğiyle Yılmaz Özakpınar alır:

Özellikle kullandığı terimler açısından farklı bir yaklaşımı benimseyen Özakpınar’ın çevirinin “*komünikasyon problemini katmerleştirdiğini*” vurgulayarak söz başladığını ve

“Çeviriyi yapan orijinal dildeki komünikasyon problemleri içerisinde bir de iki dil arasındaki paralellik meselelerine karışıyor. Bu, meselenin çetinliğini göstermesi bakımından bence çok önemli bir nokta ve çoğu zaman sadece yazarın dediğini mümkün olduğu kadar yeni dile çevirmek değil, yazarı muhtemel aksaklıkları, komünikasyon zorlukları içerisinde yorumlayarak ne demek istediğini açmaya çalışarak, yani sadece mükemmel, o yazılmış olan ürüne tekabül eden değil de, adeta o ürünün yazarın kafasındaki orijinal, kodlanmadan evvelki haline uzanmaya çalışan bir çaba olacaktır.”¹³

sözleriyle çeviri eylemine değişik bir bakış açısından ve farklı terimler benimseyerek yaklaştığı görülür.

Yılmaz Özakpınar, “*mükemmel diller*” olarak nitelediği “*İngilizceden Fransızcaya çevirirken dahi çok muazzam problemler*” olduğunu belirtir ve “Avrupa dilleri arasında” “kavramlar ve ifade şekilleri bakımından” dilimizle olandan daha çok benzerlikler içerdiğini söyler.¹⁴

Çeviribilime ilişkin eğitim-öğretim programlarında ele alınan temel kavramların gündeme geldiği bu toplantı, bir bakıma, bu alanda içerik oluşturulmasında da öncülük etmiştir: Örneğin Akşit Göktürk’ün gündeme getirdiği “*entropi*” (bilgi yitimi) konusu bu bağlamda anlamlıdır.

Erdim Öztokat’ın, çokanlamlılık sorununa değinip “*bilimsel betikte çokanlamlılık yoktur. Hiç değilse bu tür betiklerde tek anlamlılık amaçlanır*”¹⁵ diyerek Akşit Göktürk’ün görüşüne destek verir.

Bilim yapıtında kullanılan dilin elden geldiğince tekanlamlılığı hedeflediğini, oysa sanat yapıtında yan anlamlara da ağırlık veren çokanlamlı bir özellik bulunduğunu vurgulayan Akşit Göktürk, “*entropi*”nin en yüksek derecesini sanat metninde kazandığını, gerekçeleriyle örneklendirerek savunur¹⁶.

Oysa, Yılmaz Özakpınar, “*komünikasyon problemi açısından, ilim eseri ile sanat eseri arasında mutlak bir ayırım yapmanın doğru olmayacağını*”¹⁷ savunur.

Öte yandan Akşit Göktürk, çevirmenin çalışma yöntemiyle ilgili yararlı ip uçları da verir: Yazarın “*bildik dünyanın taşıyıcısı olan anlamlar dizgesi üzerine ikincil bir dil, bildik dizgelerden ayrı bir dil*” kurduğunu, “*doğal dili, yeni anlamları iletecek bir kod düzeninin temeli olarak*” kullandığını “*bu temelin kendini dolaysız olarak veren yüzey anlamında*” yansıdığını belirttiğinden sonra, “*çevirmenin bu yüzeydeki yapıyı aşarak, ikincil dile girmesi gerektiğini, ama çevirmenin, bütünüyle bir yorum işlemine de girişmesinin doğru olmayacağını vurgular ve çevirmen “yazarın ikincil dilde bile bile boş bıraktığı anlam alanlarını doldurmaya kalkışmamalıdır.”*”¹⁸ der.

Tahsin Yücel de her çevirinin anlam eksilmesine uğradığını ama bu eksilmenin ikincil bir nitelik taşıdığını çünkü “*bütün uygar toplumlarda etkinliğini sürdürdüğüne, ekin sel yaşamın vazgeçilmez bir ögesi olarak kaldığına*”¹⁹ dikkat çeker ve “*bir yapıtı bütün öğelerini tek tek betimleyerek değil de bu öğelerin oluşturduğu anlam ulamlarının bağıntıları içinde kavramaya çalışarak açıklayabildiğimiz gibi, çevirmen de tek tek öğeleri değil, dizgenin bütününe aktarmaya çalıştığı zaman başarıya ulaşır*”²⁰ diyerek hem başarılı bir çevirmeni, hem de amacına ulaşmış nitelikli, bir çeviri metninin özelliklerini belirler.

Dilbilim II’de yayınlanan bu toplantıların birincisinde konuya ilişkin öncelikli sorunlar üzerinde duran katılımcılar yıllar sonra kurulacak “Mütercim Tercümanlık” bölümlerinde derinlemesine ele alınacak temel kavramları ve başlıca konularla çeviriye “yaklaşım yollarını belirlemişlerdir”

Ele alınan konuların ve kavramların ülkemizde bu alandaki çalışmalara içerik açısından öncülük etmesi “Çeviri Sorunları” başlıklı toplantıların bu yazıya konu edilmesinin başlıca nedenidir.

Öte yandan toplantının yapıldığı Yabancı Diller Yüksek Okulu, yazımızın başında da belirttiğimiz gibi, temel amacı yabancı dil öğretmeni yetiştirmek olan bir kurum(idi). Bu nedenle, dil eğitimi daha etkili, daha verimli yapacak ve yabancı dili en geniş açıdan ve derinlemesine öğretecek bütün yöntem, uygulama ve yaklaşımların, bu arada çevirinin de, sorgulanması “çeviri sorunları” çerçevesinde gündeme alınmıştır. Çünkü, özellikle 1970’li yıllarda yaygın olan yabancı dil öğretim yöntemlerinde görsel-işitsel ve sözlü dil ağırlıklı yaklaşımlar öncelik taşımaktaydı. Bu yaklaşımlar da çoğunlukla, öğrencilerin anadilleriyle olan bağlantısını derslerde koparmak için onların yalnızca yabancı dil içinde kalarak ilerlemeleri gerektiğini savunuyordu. Oysa, söz konusu kurum, birçok konuda olduğu gibi, karma ve işlevsel yaklaşımlar uygulayarak öğretimden en yüksek verimi almayı amaçlıyor ve bunda da başarılı oluyordu. Bu nedenle, çevirinin yabancı dil öğretiminde kullanılması, yarar ve sakıncalarının irdelenmesi doğal olarak böyle bir toplantıda tartışma konusu edilmiştir.

Berke Vardar da, ikinci toplantıyı açış konuşmasında konunun bu boyutunu önemle vurgulamıştır. Katılımcılardan Nuran Kutlu, aynı yöntemsel ilkenin nedenlerini açıklayarak başladığı konuşmasında yapısalcı dilbilimcilerin ve üretici-dönüşümsel dilbilgisi kuramcılarının yaklaşımları konusunda bilgi verdikten sonra yabancı dil öğretiminde çeviriden yararlanmanın koşullarını aktarmaktadır²¹.

Berke Vardar, çeviri geleneksel yabancı dil öğretim yöntemlerindeki gibi değil de, “işlevsel eşdeğerlilik amaçlanarak” kullanılırsa, “sakıncalı durumların ortadan kalkabileceğini” ileri sürer ve çeviriye yabancı dil öğretiminin hangi aşamasında yer verilmesi gerektiği sorunsalını ortaya atıp, “öğretimin son aşamasında yazınsal çeviriye de önemli bir yer verilmesi”²² gerektiğini belirtir.

Yılmaz Özakpınar da, çevirinin bu bağlamdaki sınırlarını belirlemek için “yabancı dil öğrenmekte gaye nedir?” sorusundan yola çıkarak “yabancı dil öğretirken ne öğretmek istiyoruz? Kime yabancı dil öğrenmiştir diyeceğiz? sorularını yöneltiyor ve ancak o zaman “çevirinin tutacağı yeri tayin edebiliriz”²³.” diyerek bu sorunla ilgili yaklaşımın hedeflerini belirliyor. “Anadili - yabancı dil -çeviri” üçgeninde zorunlu düzeyin en azından “basit bir gündelik dil edinmek” olduğu gözlemini yapan Yılmaz Özakpınar

“yabancı dil öğretilecek insan çocuk değilse ortaya çıkacak olan psikolojik probleme” de değinir. Yetişkin, dil öğrenen çocuktan farklı olarak “sabırsızdır” ve “çocuk gibi bihaber olarak endüksiyon yapma yoluna gidemez, çünkü bütün dillerin kendi anadili gibi bir kaideler sistemi olduğunu bilir. Ve derhal mantık yoluyla bu kaideyi öğrenmek ister.” diyen Özakpınar, “bütün problemin de burada”²⁴

olduğuna dikkat çeker.

Görsel-işitsel yöntemlerde çevirinin yöntemle bütünleşmesinin öngörülmediğini ve bunun da bir eksiklik olduğunu anımsatan Berke Vardar, öğrencilerin çeviri çalışmalarında karşılaşacağı güçlüklerin “yalından karmaşığa, yananlamlardan sıyrılmış betiklerden daha karmaşık betiklere doğru bir yol izlenerek” aşılabileceğini savunur ve çevirinin “yabancı dil öğretiminde bir bütünün ayrılmaz bir parçası olarak ele alınması gerektiğini” vurgulayarak, “çekirdek dilsel yapı edinildikten hemen sonra öğretime katılmalıdır” der.²⁵

1970’li yıllarda dünyanın çeşitli ülkelerinde olduğu gibi Türkiye’de kullanılan “yabancı dil olarak Fransızca öğretim yöntemleri” görsel-işitsel yollarla sözlü dile ağırlık veren bir dil edindirmeyi amaçlıyordu. Belli özellikleri ve ortak hedefleri olan öğrenci toplulukları değil, genel geçer öğrenci kitleleri hedef alınarak, yalnızca gündelik iletişim ortamlarındaki gereksinimleri karşılamaya yönelik amaçları olan bu öğretim gereçleri; dilin temel yapılarını iki yıllık bir süre içinde öğrenip sonraki iki yılda söz konusu dilin sözlü boyutunun yanı sıra edebiyatını, kültürünü ve o dili yabancı dil olarak öğretecek yöntemlerin kullanımını da edinmesi gereken öğrenciler için yetersiz kalmaktaydı.

Bu nedenlerle aynı bilgi düzeyindeki öğrenciler için tasarlanmış iki değişik yöntemi de aynı anda kullanarak dil öğrenme sürecini pekiştirmek, yazılı dille birlikte Fransız edebiyatını da öğretmek için, edebiyat ve çeviri derslerini bu eğitim programına katmak daha verimli sonuçların elde edilmesini amaçlıyordu.

İstanbul Üniversitesi bünyesinde etkin olduğu yıllarda YDYO benimsediği uygulamalarla hiç de küçümsenmeyecek başarılı sonuçlar elde ederek yapılan yöntem tercihlerinin doğruluğunu da kanıtlamış; yüksek okulun birçok öğrencisi başarılı Fransızca öğretmenleri olarak orta öğretim kurumlarında görev yapmışlardır.

Üniversitelerde çeviribilim eğitimi tarihi üzerinde çalışacak araştırmacıların, *Dilbilim II* dergisinde yayınlanan ve yazımızda ana başlıklarına değindiğimiz bu tutanakları ayrıntılı biçimde incelemesi çeviribilim alanının Türkiye’deki kökenlerini önemli biçimde aydınlatacaktır.

Dileriz genç araştırmacılar, geçmiş yıllarda öncü deneylerle verimli sonuçlar elde etmiş ama sonradan geçirdikleri değişim ve dönüşümlerle ortadan kaldırılmış olan bu tür kurumların birikimlerini ve katkılarını gün ışığına çıkartarak geleceğe ışık tutar.

NOTLAR:

¹ "Çeviri Sorunları", *Dilbilim II*, İstanbul Üniversitesi Yabancı Diller Yüksek Okulu Fransızca Bölümü Dergisi, 1977, ss. 197-213. Söz konusu toplantılar 4 Nisan ve 18 Nisan 1977 tarihlerinde yapılmıştır.

² A.g.y. Berke Vardar, s. 197.

³ Saussure, Ferdinand de, *Genel Dilbilim Dersleri*, çeviren Berke Vardar, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1976.

⁴ A.g.y. Berke Vardar, ss. 197-198.

⁵ Türkiye’de ilk çeviribilim (Mütercim Tercümanlık) bölümlerine ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Eruz, Sakine, <https://sakineeruz.com.tr/turkiyede-ceviribilim-bolumlerinin-kurulmasi/> :

”Yıl 1983/1984, ilk kez çeviribilim bölümleri Boğaziçi ve Hacettepe Üniversitelerinde kuruluyor. Dili İngilizce, bunu daha sonra Fransızca ve 1992/1993 öğretim yılında İstanbul Üniversitesi’nde Almanca Mütercim Tercümanlık Anabilim Dalı izleyecek.”

⁶ “The Name and Nature of Translation Studies”, Holmes’un 21-26 Ağustos 1972’de Kopenhag’da yapılan üçüncü uygulamalı dilbilim kongresinin “Uygulamalı Dilbilim” bölümünde sunduğu bildirinin genişletilmiş biçimidir.

⁷ Harris, Brian, “La traductologie, la traduction naturelle, la traduction automatique et la sémantique” [archive]. Dans «Problèmes de sémantique» (*Cahier de linguistique* 3), dirigé par J. McA’Nulty et al., Montréal, Presses de l’Université du Québec. s. 135.) :

“Dans un autre domaine de la recherche, l’élaboration d’un langage de documentation pour la linguistique”, nous avons constaté plusieurs lacunes dans la terminologie de la linguistique dont, justement, le manque d’un terme pour distinguer l’analyse linguistique de la traduction. Pour pallier à cette carence, Nida a titré son ouvrage le plus important sur le sujet, *The Sciences of Translation*, et Catford a intitulé un ouvrage aussi important, *The Linguistic Theory of Translation*. De telles périphrases ne font que souligner le besoin d’un terme plus concis. Imaginez-vous, si chaque fois qu’on voulait parler de phonologie, il fallait dire “la science linguistique de la prononciation” ! Nous proposons donc un néologisme pour combler la lacune. Nous conserverons traduction pour l’opération que pratique le traducteur, mais adopterons traductologie pour toute référence à l’analyse linguistique du phénomène.”

⁸ Bkz. *Dilbilim III*, 1978, ss 161 - 232.

⁹ J.-R. Ladmiral, *Traduire : théorèmes pour la traduction*, Paris, Petite Bibliothèque Payot, 1979.

¹⁰ *Dilbilim II*, İstanbul Üniversitesi Yabancı Diller Yüksek Okulu Fransızca Bölümü Dergisi, 1977, s. 198.

¹¹ *A.g.y.*, s. 198.

¹² *A.g.y.*, ss. 198-199.

¹³ *A.g.y.*, s. 201.

¹⁴ *A.g.y.*, ss. 201-202.

¹⁵ *A.g.y.*, s. 206.

¹⁶ *A.g.y.*, ss. 202-203.

¹⁷ *A.g.y.*, s. 205.

¹⁸ *A.g.y.*, ss. 203-204.

¹⁹ *A.g.y.*, s. 204.

²⁰ *A.g.y.*, s. 205.

²¹ *A.g.y.*, s. 208.

²² *A.g.y.*, s. 209.

²³ *A.g.y.*, s. 210.

²⁴ *A.g.y.*, s. 211.

²⁵ *A.g.y.*, s. 213.

KAYNAKÇA

1- *Dilbilim II*, İstanbul Üniversitesi Yabancı Diller Yüksek Okulu Fransızca Bölümü Dergisi, 1977.

2- Saussure, Ferdinand de, *Genel Dilbilim Dersleri*, çeviren Berke Vardar, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1976.

3- Eruz Sakine, <https://sakineeruz.com.tr/turkiyede-ceviribilim-bolumlerinin-kurulmasi/>

4- Harris Brian, La traductologie, la traduction naturelle, la traduction automatique et la sémantique [archive]. Dans «Problèmes de sémantique» (*Cahier de linguistique* 3), dirigé par J. McA’Nulty et al., Montréal, Presses de l’Université du Québec. s. 135.), 1973.

5- Ladmiral, J.-R., *Traduire : théorèmes pour la traduction*, Paris, Petite Bibliothèque Payot, 1979.